

RAAP-NOTITIE 6300

Plangebied de Blink in Uithuizen
Gemeente Eemmond
Archeologisch vooronderzoek:
een bureauonderzoek

1050 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Eemmond

Titel: Plangebied de Blink in Uithuizen, gemeente Eemmond; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: eindversie

Datum: februari 2018

Auteur: *drs. J.B. Hielkema*

Projectcode: DMUI

Bestandsnaam: NO6300_DMUI

Projectleider: drs. J.B. Hielkema

Projectmedewerker: K. Anderson

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4588419100

Autorisatie: drs. B.I. van Hoof

Bevoegde overheid: gemeente Eemmond

ISSN: 0925-6369

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

e-mail: raap@raap.nl

www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2018

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *type onderzoek*: bureauonderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Eemsmond
- *onderzoekskader*: omgevingsvergunning
- *locatie*:
 - *naam*: De Blink
 - *plaats*: Uithuizen
 - *gemeente*: Eemsmond
 - *provincie*: Groningen
 - *toponiem*: de Blink
 - *oppervlakte plangebied*: circa 2,0 ha.
 - *kaartblad topografische kaart Nederland 1:25.000*: 13C
 - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 240.757/602.955
- *afbakening onderzoekszone*: straal van 300 m rondom het plangebied.
- *ARCHIS-zaakidentificatienummer*: 4588419100
- *documentatie*: De documentatie van het project wordt bij RAAP bewaard onder de projectcode DMUI en wordt binnen een termijn van 2 jaar overgedragen aan het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis.

1.2 Aanleiding en doelstelling

In het plangebied (figuur 1) zijn bodemingrepen gepland (zie § 2.5 voor een uitgebreide beschrijving) die mogelijk bedreigend zijn voor eventuele archeologische resten. Ten behoeve van de vergunningsaanvraag is daarom op een bureauonderzoek uitgevoerd. Het doel van het bureauonderzoek is om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen.

1.3 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep. De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als norm.

RAAP is gecertificeerd voor de protocollen 4001 Programma van eisen, 4002 Bureauonderzoek, 4003 Inventariserend veldonderzoek (landbodems), onderdelen proefsleuven en overig, 4004 Opgraven (landbodems) en 4006 Specialistisch onderzoek.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Hiervoor worden verschillende bronnen gebruikt (zie literatuurlijst), waaronder het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS3). Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
Romeinse tijd	Laat	450	
	Midden	270	
	Vroeg	70 na Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.
		Midden	250
		Vroeg	500
	Bronstijd	Laat	800
		Midden	1100
		Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
		Midden	2850
		Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300
		Midden	6450
		Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
		Jong B	12.500
		Jong A	16.000
Midden		35.000	
Oud		250.000	

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2.2 Geomorfologie en bodem

- *bodem (ontleend aan ARCHIS3)*: bebouwd. Ten noorden van Uithuizen ligt een gebied met kalkarme poldervaaggronden; lichte zavel (Code Mn15C). Ten zuiden van Uithuizen ligt een gebied met kalkrijke poldervaaggronden; lichte zavel (Code Mn15A).
- *geomorfologie (ontleend aan ARCHIS3)*: bebouwd. Uithuizen ligt op een oost-west georiënteerde kwelderwal (code 3K31). Ten noorden van Uithuizen liggen twee smalle oost-west georiënteerde kwelderruggen (code 3K31). Tussen de kwelderwallen ligt een vlakte van getijafzettingen (code 2M35).

2.3 Archeologische gegevens

- *bekende archeologische vindplaatsen* volgens ARCHIS3 in een straal van 300 m rond het plangebied (figuur 2):

AMK-nr	complextyp	datering	waarde
15175	nederzetting	Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd laat	hoge archeologische waarde
6604	borg	Late Middeleeuwen A-Nieuwe tijd	hoge archeologische waarde

Tabel 2. Overzicht van de bekende archeologische vindplaatsen in en rond het plangebied.

- *eerder uitgevoerd onderzoek in de omgeving* volgens ARCHIS3:

zaakidentificatienr	resultaat/advies	literatuur
4556359100	Bureauonderzoek: het plangebied ligt op de wierde Uithuizen, binnen het laatmiddeleeuwse borgterrein Ringeweer. Als de bodemingrepen beperkt blijven tot smalle funderingssleuven ter plaatse van de muren en voor het overige over het oppervlak van de bouwlocatie (18 m bij 7,5 m) niet dieper wordt ontgraven dan 40 cm onder maaiveld, dan is een archeologisch veldonderzoek niet noodzakelijk.	De Jong, 2017
3294313100	Bureauonderzoek: het is goed mogelijk dat het plangebied zich, binnen de omvang van de wierde Uithuizen bevindt. Geadviseerd om voorafgaand aan bodemingrepen een booronderzoek uit te laten voeren in het plangebied. Het booronderzoek dient te bestaan uit 6 boringen gelijkmatig verspreid over het plangebied en uitgevoerd met een 3 cm guts	De Jong, 2015

4554771100	Bureauonderzoek: het plangebied ligt op de kwelderwal waarop aan het eind van de Vroege Middeleeuwen Uithuizen ontstaan is. Gezien het feit dat het plangebied tussen de wierde van Uithuizen en de Menkemaborg ligt en de ligging direct langs de huidige infrastructuur, is de kans op intacte archeologische resten in het plangebied minder groot. Rekening houdend met de beperkte verstoringsdiepte (38 cm) wordt archeologisch vervolgonderzoek dan ook niet noodzakelijk geacht.	Van Geffen, 2017
3976431100	Bureauonderzoek: het plangebied ligt op de middeleeuwse dorpswierde van Uithuizen. Het plangebied was in de 19 ^e eeuw bebouwd met een schoolgebouw en een woning. Gezien de grote kans op het treffen van archeologische resten, wordt geadviseerd om de sloop- en graafwerkzaamheden die beneden het maaiveld zullen reiken, onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden.	Danhof, 2015
2464355100	Bureauonderzoek: sloop gymzaal op wierde, overlapt deels met vroeg-18 ^e eeuwse RK schuurkerk en mogelijk oude herberg. Advies: indien werkzaamheden binnen destijds gegraven bouwput, geen vervolgonderzoek; indien ook buiten deze bouwput, archeologische begeleiding	-
2102746100	Booronderzoek: op de onderzoekslocaties is de bodem voor een groot deel nog redelijk intact waardoor eventuele archeologische grondsporen in goede staat kunnen verkeren. De enige indicatoren die zijn aangetroffen zijn echter puinspikkels en houtskool. Deze zijn waarschijnlijk (sub)recent. Op basis van de resultaten concluderen wij dat bescherming of beperkingen op basis van de huidige staat van kennis niet wetenschappelijk verdedigbaar zijn. Wij achten archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk.	Bongers & Jelsma, 2005

Tabel 3. Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied.

2.4 Historische situatie

Voor het onderzoek naar de historische situatie is gebruik gemaakt van de Kadastrale Minuut uit het begin van de 19^e eeuw (<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>) en diverse historische kaarten (zie literatuurlijst en <http://topotijdreis.nl/>).

- *historisch gebruik*: Uithuizen is in de Middeleeuwen ontstaan als wierdedorp op een langgerekte kwelderwal, waarop ook Usquert en Warffum liggen. Het dorp is ontstaan vanuit het zuidelijk gelegen wierdedorp Oldorp, dat vroeger Brunwerd werd genoemd. In de 11^e eeuw werd de parochie Uithuizen gesticht. Het is aannemelijk dat toen ook een kerk is gebouwd. Op een inkomstenlijst betreffende goederen in Friesland van de abdij Werden, wordt het dorp Uithuizen voor het eerst vermeld als "Uthusen". Het Boterdiep, een kanaal tussen Groningen en Uithuizen dat in de 17^e eeuw is aangelegd, liep oorspronkelijk door tot op de huidige Blink. De haven die daar lag werd rond 1955 gedempt.
- *bouwhistorie*: op historische kaarten is in het plangebied sprake van bebouwing aan weerszijden van de Blink. Op de kadastrale minuut uit 1832 staan twee gebouwen aan de westzijde van de Blink. Hier waren volgens de OAT twee kasteleins gevestigd. Aan de noordzijde van de Blink waren negotianten (koopman/handelaar) gevestigd, ten oosten hiervan stond een boerderij met erf. In de knik tussen de Brouwersstraat en de Havenweg woonde in die tijd een koopman. Van oudsher was de Blink dus al een handelscentrum. De huidige bebouwing aan de Blink stamt uit de jaren 90 van de 20^e eeuw. Omstreeks 2007 is het plein opnieuw ingericht en bestraat.
- *consequentie voor de archeologie (verwachting, verstoringen, resten van historische bebouwing)*: onder het plein zal het gedempte Boterdiep nog aanwezig zijn. Hier kunnen resten van de voormalige haven verwacht worden, zoals houten beschoeiingen, aanlegsteigers e.d. De historische bebouwing ligt geheel onder de huidige bebouwing.

2.5 Huidige en toekomstige situatie

- *huidig gebruik*: het plangebied is in gebruik als winkelcentrum rondom een plein.
- *toekomstig gebruik*: het voornemen is om het water terug te brengen naar de Blink. Het Boterdiep/ Westerwijtwerdermaar wordt doorgetrokken tot op de Blink. De breedte en diepte van de nieuwe watergang zijn nog niet bekend. Het plein en de straten rondom de Blink worden heringericht.
- *consequentie voor de archeologie (verstoring, methodiek veldonderzoek)*: indien de uit te graven watergang groter, breder of dieper wordt dan het voormalige Boterdiep, zal dit leiden tot verstoring van de eventueel aanwezige archeologische resten. Bij herinrichting van het plein en de omringende straten in het westelijke deel van het plangebied kunnen resten van de middeleeuwse wierde verstoord worden.

2.6 Gemeentelijke verwachtingskaart en beleidsadvieskaart

Op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Eemmond (Libau, 2015) overlapt de westzijde van het plangebied met een AMK-terrein (blauwe arcering) en de historische kern (groene arcering) van Uithuizen (zie figuur 3). Het gehele plangebied valt binnen de wierde (zalmroze met rode omlijning). Het oostelijke deel valt in een moderne woonwijk en industrie (grijs vlak).

Volgens het bestemmingsplan van de gemeente Eemmond (www.ruimtelijkeplannen.nl) ligt het hele plangebied binnen een gebied met dubbelbestemming Waarde archeologie. Hiervoor gelden de volgende bouwregels: voor bouwwerken met een oppervlakte groter dan 50 m² moet, alvorens een omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk wordt verleend, door de aanvrager een rapport worden overgelegd waarin, naar het oordeel van het bevoegd gezag:

- de archeologische waarden van de gronden die blijkens de aanvraag kunnen worden verstoord in voldoende mate zijn vastgesteld;
- in voldoende mate is aangegeven op welke wijze de archeologische waarden worden bewaard en/of gedocumenteerd.

3 Conclusie

3.1 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de bij het bureauonderzoek verzamelde gegevens worden in het plangebied archeologische resten verwacht. Het plangebied ligt binnen de wierde Uithuizen, die in oorsprong uit de Middeleeuwen dateert. In het westelijke deel van het plangebied worden resten verwacht die samenhangen met de wierde, zoals ophogingslagen, resten van erven en sloten vanaf de Middeleeuwen tot de Nieuwe tijd. Centraal in het plangebied ligt het gedempte Boterdiep. Hier worden resten verwacht van de voormalige haven. Het oostelijke deel van het plangebied is in moderne tijd overbouwd, hier worden geen resten meer verwacht.

3.2 Aanbevelingen

De resultaten van het bureauonderzoek tonen aan dat in het westelijke deel van het plangebied archeologische resten aanwezig kunnen zijn. Daarom wordt voor dit deel van het plangebied vervolgonderzoek in de vorm van karterend booronderzoek aanbevolen, met als doel te onderzoeken of er in het plangebied archeologische resten aanwezig zijn. Indien de uit te graven watergang groter, breder of dieper wordt dan het voormalige Boterdiep, wordt een opgraving: variant archeologische begeleiding aanbevolen met als doel om eventueel aanwezige archeologische resten te documenteren en te bergen. Voor een opgraving: variant archeologische begeleiding is een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen noodzakelijk.

Literatuur

- Bongers, J. & J. Jelsma**, 2005. Uithuizen, LTS en Cohenstraat (Gr.): Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. *Steekproefrapport 2005-12/01*. De Steekproef, Zuidhorn.
- Danhof**, 2015. Hoofdstraat-Oost 1 te Uithuizen (gem. Eemsmond). Een Archeologisch en Cultuurhistorisch Bureauonderzoek. *Libau rapport 15-243*. Libau, Groningen.
- Jong, M. de**, 2015. Voormalige discotheek 538 aan de Leeuwstraat te Uithuizen (gemeente Eemsmond) Een Archeologisch Bureauonderzoek. *Libau rapport 15-173*. Libau, Groningen.
- Jong, M. de**, 2017. Hoofdstraat-Oost 16 te Uithuizen (gemeente Eemsmond). Een Archeologisch Bureauonderzoek. *Libau rapport 17.81123*. Libau, Groningen.
- Geffen, M. van**, 2017. Fietspad Menkemaweg te Uithuizen (gemeente Eemsmond). Een Archeologisch Bureauonderzoek. *Libau rapport 17-81116*. Libau, Groningen.
- Libau**, 2015. Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart gemeente Eemsmond. Aangepast aan de hand van aardkundige waarden en geactualiseerd op basis van archeologische onderzoeken tot en met juni 2013.

Historische kaarten

- Caspers, T.** (red.), 2006. Grote historische topografische atlas Groningen (± 1905) schaal 1:25.000. Tilburg.
- Kuiper, M (auteur), R. Kersbergen (samenst.)**, 2006. *Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965*. Landsmeer.
- Pater, B.C. de, B. Schoemaker**, e.a., 2005. Grote atlas van Nederland 1930-1950: comprehensive atlas of the Netherlands 1930-1950. Asia Maior, Zierikzee
- Versfelt, H.J.**, 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes Uitgevers, Groningen.
- Versfelt, H.J. & M. Schoor**, 2001. De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust 1811-1813. Heveskes Uitgevers, Groningen.
- Versfelt, H.J. & M. Schoor**, 2005. *De Atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829*. Heveskes Uitgevers, Groningen
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990**. *Grote Historische Atlas van Nederland, schaal 1:50.000; Deel 2: Noord-Nederland 1851-1855*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.
- Kuiper, M (auteur), R. Kersbergen (samenst.)**, 2006. *Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965*. Landsmeer.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Ligging plangebied.

Figuur 2. Bekende archeologische vindplaatsen en onderzoeken in de omgeving van het plangebied volgens ARCHIS3.

Figuur 3. Het plangebied geprojecteerd op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Eemmond.

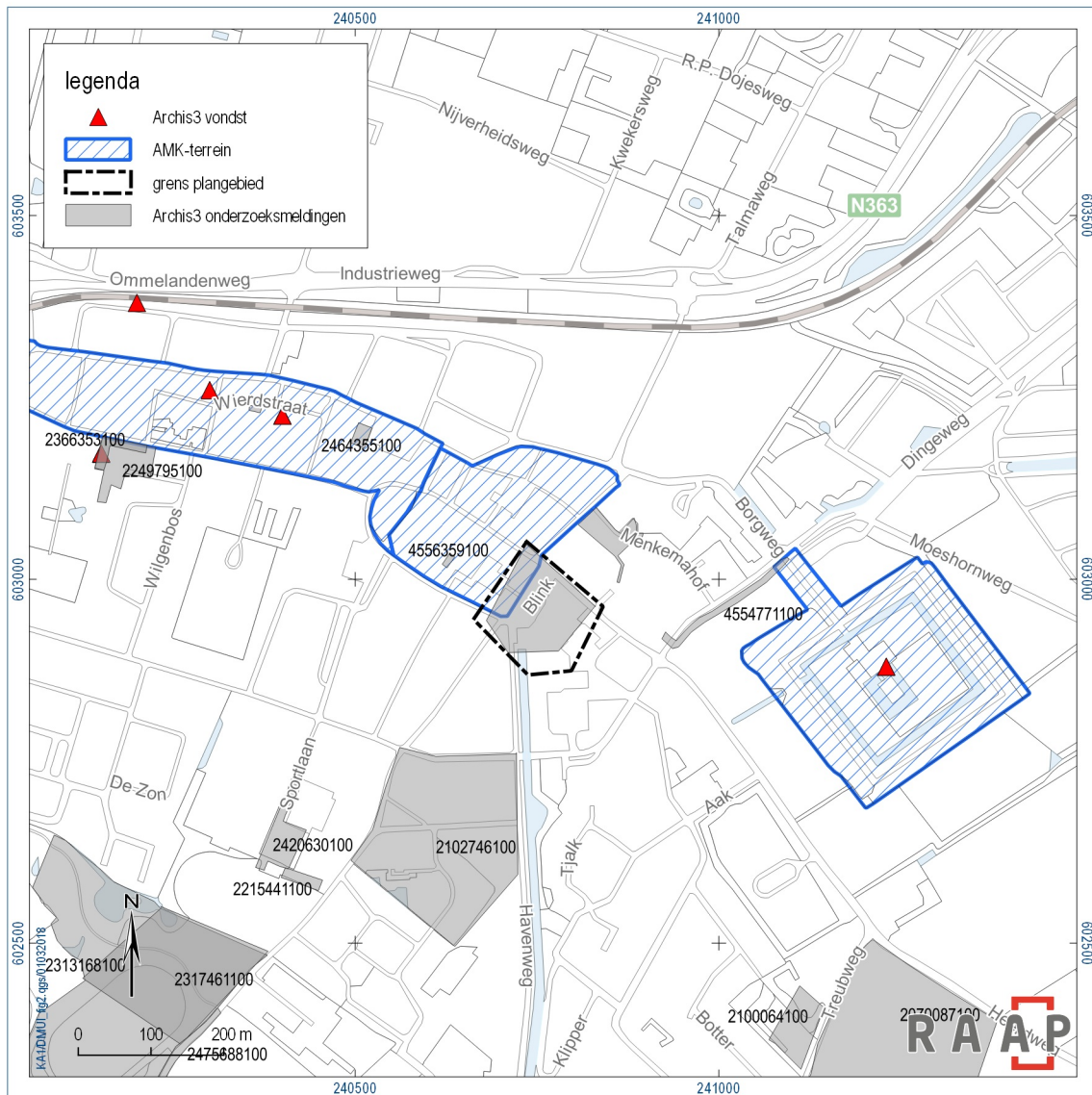
Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Overzicht van de bekende archeologische vindplaatsen in en rond het plangebied.

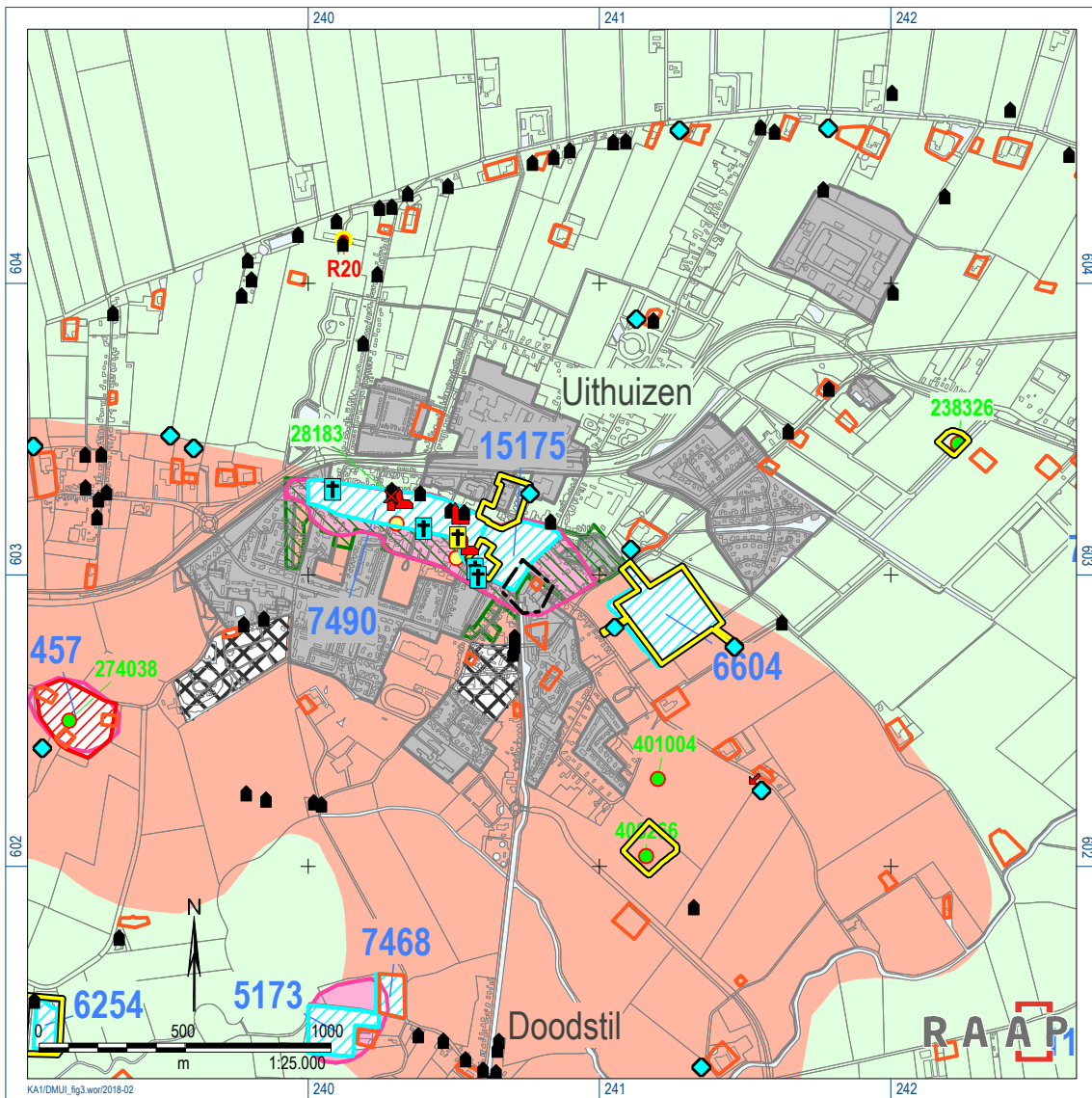
Tabel 3. Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Bekende archeologische vindplaatsen volgens het ARChEologisch Informatie Systeem.

Figuur 3. Het plangebied geprojecteerd op de archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Eemsmond.